

MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ İNKAR ƏVƏZLİKLƏRİNİN STRUKTUR-SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Giriş. İngilis dilində inkar əvəzliləri aşağıdakılardır: **no, nobody, no-one, nothing, none, neither.** **No** inkar əvəzliyi qəti inkarlıq bildirir və özündən sonra ismin işlənməsini tələb edir, yəni isimsiz işləyə bilmir. Bu inkar əvəzliyindən sonra həm sayılan həm də sayılmayan isim işləyə bilər, məsələn:

I have no book (books) – Mənim heç kitabım da yoxdur.

I have no money – Mənim heç pulum da yoxdur.

Birinci cümlədən göründüyü kimi, bu inkar əvəzliyindən sonra həm təkdə, həm də cəmdə ola bilər. **No** inkar əvəzliyindən sonra işlənən ismin qarşısında müəyyən təyinedici söz də işləyə bilər, məsələn: We could find no other house to live in – Biz yaşamaq üçün başqa yer tapa bilmədik. **No** inkar əvəzliyindən sonra nə **of** sözünü, nə **any** qeyri-müəyyən əvəzliyi, nə də artikl işlənir. **No** həm də mübtədanın təyini kimi işlənir və Azərbaycan dilinə **heç bir** kimi tərcümə edilir, məsələn: No telegram has been sent – heç bir telegram göndərilməyib. **No** inkar əvəzliyi **body (one), thing** sözləri ilə birləşərək **nobody (no one)** (heç kim), **nothing** (heç nə) kimi mürəkkəb inkar əvəzliləri və **where** sözü ilə birləşərək **nowhere** (heç yerdə, heç yerdə) kimi mürəkkəb inkar zərfi əmələ gətirir, məsələn: Nothing was ready – Heç nə hazır deyildi; Nobody is in the classroom – Sınıf otağında heç kim yoxdur. Tərkibində **nobody, no one, nothing** olan sadə cümlələrdə ikinci inkarlıq işlənmir, xəbər isə təkdə işlənir. Gülsüm Hüseynzadə yazır: “No” inkar əvəzliyinin mürəkkəb formalı əvəzlilər kimi mənsubiyyət bildirən **of** sözünü ilə işlənmir. Lakin **I know no one of that name** (Mən o adda heç kimi tanımıram) tipli cümlələrə də təsadüf edilir. Bu tip cümlələrdə **of** mənsubiyyət bildirmədiyindən onun işlənməsi mümkündür. Müasir danışıq dilində **no** ilə işlənən aşağıdakı birləşmələr mütləqdir, yaddaşımıza həkk olunmalıdır.

No wonder – təəcüblü deyil; No comment – şərhə ehtiyac yoxdur

No admittance – giriş qadağandır; No problem (bother) – problem yoxdur

No idea – bilmirəm; No chance – imkan yoxdur (1, s. 66-107).

Əsas hissə. **No** inkar əvəzliyi ilə **not** inkar ədatı arasında aşağıdakı mühim fərqli cəhətlərə fikir verin:

a) **No** inkar əvəzliyi heç bir artiklla işlənmədiyi halda, **not** inkar ədatından sonra sayılan və tək də gələn isim qeyri-müəyyən artiklla işlənir, məsələn:

I have no house = I have not a house – mənim evim yoxdur

b) **No** ilə ismin qarşısında heç bir müəyyənləşdirici söz işlənmədiyi halda, **not** ilə **any, enough, much, many, a few, a little, important**, müəyyən miqdar sayı işləyə bilər, məsələn: I have not any problems – mənim heç bir çətinliyim yoxdur.

There are not three sheep in the yard – həyətdə üç qoyun yoxdur.

I have not a few friends – mənim heç az da olsa dostum yoxdur

Without, impossible və s. bu kimi inkarlıq ifadə edən sözlərdən sonra **some, no** və onların mürəkkəb formaları (**something, somebody, nobody** və s.) işlənir.

I can do it without any help – Mən bunu heç bir kömək olmadan edə bilərəm.

It is impossible to buy anything here – Burada nə isə almaq mümkün deyil.

Könül Tağıyeva: “Əvəzlilik və onun məna növləri” adlı əsərində öz fikrini belə izah edir: “Bununla belə, **impossible** sözünün işləndiyi sadə cümlələrdə ikinci inkarlıq mümkün deyil, amma **without** sözü ilə isə feili inkarda işlətmək mümkündür. Məs.: I couldn’t do the sum without my friend’s help – Mən hesab məsələsini dostumun köməyi olmadan həll edə bilmədim. **Neither** əvəzliyi iki isimdən heç biri, **no o, no o biri** kimi mənalarını ifadə edir. Bir sözlə, o, **neither** təyin əvəzliyinin inkarındır, işlənmə xüsusiyyətləri **neither** təyin əvəzliyi ilə eynidir (2, s. 64-72). **Neither** əvəzliyi iki isimdən heç biri, **no o, no o biri** kimi mənalarını ifadə edir. Bir sözlə **either** təyin əvəzliyinin inkarındır. İşlənmə xüsusiyyətləri **either** təyin əvəzliyi ilə eynidir.

Bu inkar əvəzliyi inkarlıq ifadə etdiyindən ondan sonra ikinci inkarlıq işlənmir, məsələn: Neither of these two books is(are) mine – Bu iki kitabdan heç biri mənimki deyil. Neither of the boys (was) were strong – Oğlanlardan heç biri güclü deyil.

Göründüyü kimi, **neither of** sözünü ilə işləndikdə feil həm təkdə, həm cəmdə ola bilər. **None** əvəzliyinin tərcüməsi heç kim, heç bir, heç nə, heç deməkdir. **No**-dan fərqli olaraq, **none** inkar əvəzliyi tək və cəmdə olan, həm sayılan, həm də sayılmayan isimlərin yerində işlənir (yəni özündən sonra isim işlənmir), məsələn: Are there any books on the table? – No there are none. Stolun üstündə (heç bir, hər hansı, bir neçə) kitab varmı? – Xeyir, heç yoxdur. Is there any milk in the fridge? – No, there is none. Soyuducuda süd varmı? – Xeyir, heç nə yoxdur. Cəmil Əliyev “İngilis dilində inkar əvəzliləri” adlı əsərində inkar əvəzliləri haqqında yazır: “**No**-dan fərqli olaraq, **none** sözü **of** sözünü ilə işləyə bilər. Belə halda **of** sözününədən sonra isim cəmdə işlənsə, yəni əgər isim sayılındırsa, feil həm təkdə həm də cəmdə işləyə bilər. Feilin cəmdə işlənməsi daha məqsəduyğundur, məsələn: None of the pupils are ready for the lesson – Şagirdlərdən heç biri dərslə hazır deyil. I can do it without any help – Mən bunu heç bir köməksiz edə bilərəm. It is impossible to buy anything here – Burada nə

³ Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti “Xarici dillər” kafedrası Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, sevincbagirova@com.ru

isə almaq mümkün deyil. Bununla belə, **impossible** sözünün işləndiyi sadə cümlələrdə ikinci inkarlıq mümkün deyil, amma without sözü ilə isə feili inkarda işlətmək mümkündür” (3, s. 14-23). Məsələn: I couldn't do the sum without my friend's help – Mən hesab məsələsini dosdumun köməyi olmadan həll edə bilmədim. Bu inkar əvəzliyi inkarlıq ifadə etdiyindən ondan sonra ikinci inkarlıq işlənmir, məsələn: Neither of these two books is(are) mine – Bu iki kitabdan heç biri mənimki deyil. Neither of the boys (was) were strong – Oğlanlardan heç biri güclü deyil.

Göründüyü kimi, neither of sözünü ilə işləndikdə fel həm təkdə, həm cəmdə ola bilər. **None** əvəzliyinin tərcüməsi heç kim, heç bir, heç nə, heç deməkdir. No-

None of the news was joyful – Xəbərlərdən heç biri sevincdirici deyildi. None of the news was joyful – Xəbərlərdən heç biri sevincdirici deyildi. “Kəmiyyət bildirən birləşmələrdə some, any, all, both, many, much, none, each, either, neither əvəzliliklərindən sonra of sözünü o vaxt işlənə bilər ki, o, müəyyən bir qrup əşya və ya şəxsə aid olsun və belə halda özlərindən sonra şəxs əvəzliyinin obyekt halı, yiyəlik əvəzliyinin absolyut forması, ya da ismin qarşısında the müəyyənlik artıqlı və ya işarə əvəzliyi işlənmiş olsun, məsələn: None of them, neither of ours, most of the students, Each of my books, both of these boys. Bəzi əvəzlilik və miqdar bildirən sözlərin xəbərlə münasibətini əks etdirən aşağıdakı cümlələrə nəzər salmaq. What is important? – Nə əhəmiyyətlidir? Göründüyü kimi, who da mübtədanın sualıdır (4, s. 113).

What həm də vasitəsiz tamamlığın sualıdır, nəyi? və nə? Mənasını ifadə edir, məsələn: He read the letter again – O məktubu yenidən oxudu. What did he read again? – O, nəyi yenidən oxudu?

Mürəkkəb tamamlığın sualı da what sual əvəzliyinin vasitəsi ilə düzəlik, məsələn: We except them to come here in time – Biz onların buraya vaxtında gəlməsini gözləyirik. What do we except? – Biz nəyi gözləyirik?

Aşağıdakı tip sözönlü tamamlığa sual verdikdə (məs.: kimin haqqında?) ingilis dilində about whose işlənmədiyindən, bu mənada həmişə about whom və ya who.. about istifadə edilməlidir, məsələn: About whose are they talking cümləsi düzgün deyil. Bu cümlə belə ifadə olunmalıdır: About whom are they talking? (və ya who are they talking about?) – Onlar kim barədə danışirlar?

Bilirik ki, **whose** əvəzliyindən sonra isim gəlməlidir, çünki o, mənsubiyyət bildirir, məsələn: About whose plan are you speaking? – Siz kimin planı haqqında danışırırsınız? What əvəzliyi **nə peşəsində** mənasında, haqqında söhbət gedən şəxsin sənət və peşəsini öyrənmək məqsədilə də işlənir, məsələn: Theodore Dreiser's parent was a small businessman – Teodor Drayzerin valideyni kiçik bir iş adamı idi. What was Theodore Dreiser's parent? – Teodor Drayzerin valideyni nəci idi?

What əvəzliyi hansı? Necə? Mənasında təyinin sualı kimi işlənir və ondan sonra mütləq təyin etdiyi (yəni aid olduğu) isim gəlir, məsələn: A terrible thing happened two days ago – iki gün bundan əvvəl dəhşətli bir hadisə baş verdi. What thing happened two days ago? – İki gün bundan əvvəl necə bir hadisə baş verdi? **What** həm də what kind of, **what sort of, what** types of kimi ifadələr işlənir və təyin etdiyi ismin çeşidini və yaxud əlamətini nəzərdə tutur, məsələn: He has got a car – Onun maşını var. **What** kind of car has he got? – Onun necə maşını var?

What həm də necə, nə cür mənasındada nida cümlələrində işlənir və bu halda isim təkdədirsə, sayılандırsa, onun qarşısında qeyri müəyyənlik artıqlı işlənir, məsələn: What a fine idea it is! – Bu nə gözəl fikirdir!

Yadda saxlamaq lazımdır ki, which adətən məhdud bir qrupdan olan şəxs və ya əşyadan birini seçmək prinsipi olduqda işlənir, məsələn: He knows English, German. – O ingilis, alman dillərini bilir. Which language does he know best? – O hansı dili lap yaxşı bilir? What isə ümumi mənada işlənir və adətən ad bildirir, məsələn: **Which** sual sözü tez-tez of sözü ilə işlənə bilər və ondan sonra adlıq halda olan isim, ya da obyekt halda əvəzlilik işlənir. Əgər **which of**-dan sonra isim gəlicə, o, cəmdə olur və ondan əvvəl müəyyənlik artıqlı işlənir və fel təkdə olur, məsələn: Which of the boys plays chess better? – Oğlanlardan (hansı) kim daha yaxşı şahmat oynayır?

Which of- dan sonra yiyəlik və işarə əvəzlilikləri, yiyəlik halda işlənmiş isim varsa, artıqlı işlənmir, məsələn: Yuxarıdakı cümlələrdən də göründüyü kimi, which nisbi əvəzlilik kimi işləndikdə yalnız cansız isimlərə aid olur.

What cansız isimlərə aid olub ismi xəbərin sualı kimi də işlənir, məsələn:

This is a car – Bu, maşındır; What is this? – Bu nədir?

What do I (you) do? – nə edirəm?, nə edirsən? və s. mənalarda işlənir və qeyri-müəyyən zaman formalarında istifadə edilir, məsələn: I read interesting books every day – Mən hər gün maraqlı kitablar oxuyuram.

What do I do every day? – Mən hər gün nə edirəm? What do you do? Həm də nəçisiniz?, nə işlə məşğulsunuz- mənalarnı ifadə edə bilər, yəni şəxsin peşəsini və nə işlə məşğul olduğunu öyrənmək məqsədi ilə işlənir, məsələn: -what do you do? – Nəçisiniz? I am a doctor – Mən həkiməm. They always come home late – Onlar nə etməli oldular? Who always comes home late? – Kim həmişə evə gec gəlir?

Nəticə. Mübtədaya sual verdikdə xəbər adətən 3-cü şəxsin təkində olur. Lakin bununla belə, mübtədaya verilən sual həm də isimlə ifadə olunmuş ismi xəbərlə uzlaşır, yəni who sual əvəzliyi iki və daha artıq şəxsə aid olarsa, xəbər həm də cəmdə ola bilər, məsələn: John and David are good friends – Con və Devid yaxşı dostlardır. Who are good friends? – Kim yaxşı dostlardır?

Lakin who nisbi əvəzlilik kimi işləndikdə, onun təyin etdiyi üzvün tək və cəm olmasından asılı olaraq, xəbər həm tək, həm cəm ola bilər, məsələn: We don't know the man who lives here – Biz burada yaşayan adamı tanıyıram. I don't like the men who don't keep their promises – Mən sözünün üstündə durmayan adamları xoşlamıram. Bu qayda həm də which və that nisbi əvəzliliklərinə də aiddir, məsələn: In this story there is something that (which) seems strange to me – Bu mövzuda

mənə qərribə görünən nə isə bir şey var. I must take the photographs of the things that (which) interest us – Mən bizi maraqlandıran şeylərin şəklini çəkməliyəm.

Who ad və qohumluq dərəcəsinə öyrənmək məqsədilə də işlənir, məsələn:

-who is this girl? – Bu qız kimdir? - she is my niece – Bacımqızıdır.

Whose (kimin?) canlı isimlərə aiddir, cümlədə həmişə təyin etdiyi sözün yanında gəlir,məsələn: I like his dress – mən onun paltarını xoşlayıram.

Whose dress do like? – Mən kimin paltarını xoşlayıram? whose əvəzliyindən sonra gələn ismin qarşısında heç zaman artıqlıq işlənir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Hüseynzadə G. İngilis dilində inkar əvəzlilikləri. Bakı: Maarif, 1987, səh: 66-107.
2. Tağıyeva K. Əvəzlilik və onun mənə növləri. Bakı: Elm, 1995, səh: 64-72.
3. Əliyev C. İngilis dilində inkar əvəzlilikləri- negative pronoun. Bakı: Maarif, 1986, səh: 14-23.
4. İngilis dilindən test toplusu. Tələbə qəbulu üzrə komissiyanın bülleteni. Bakı, 2014, səh: 113.

Açar sözlər: inkar əvəzlilikləri, İngilis dili, struktura, semantika, inkişaf

Key words: negative pronouns, English language, structure, semantics, development

Ключевые слова: отрицательные местоимения, английский язык, структура, семантика, развитие

Negative placentames in modern englis structural-semantic characteristic

Summary

The negative pronouns in the English language are as follows: no, nobody, no-one, nothing, none, neither. The negative pronoun No means a definite negation and requires the processing of a noun after it, that is, it cannot be used without a noun. After this negative pronoun, both count and non-count nouns can be used. can. . In compounds that indicate quantity, the preposition of can be used after the pronouns some, any, all, both, many, much, none, each, either, neither, if it refers to a certain group of objects or persons, and in such a case, after them, the personal pronoun whether the object case, the absolute form of the possessive pronoun, or the definite article or demonstrative pronoun is used in front of the noun,

Отрицательные местоимения в современном английском языке структурно-семантическая характеристика

Резюме

Отрицательные местоимения в английском языке следующие: нет, никто, никто, ничего, никто, ни один. Отрицательное местоимение No означает определенное отрицание и требует обработки существительного после него, то есть его нельзя употреблять без существительного. После этого отрицательного местоимения могут использоваться как числимые, так и неисчисляемые существительные. душа.

В сложных словах, обозначающих количество, предлог of может употребляться после местоимений некоторые, любой, все, оба, многие, много, никто, каждый, либо, ни, если он относится к определенной группе предметов или лиц, и в таких падеж, после них личное местоимение, независимо от того, стоит ли перед существительным падеж, абсолютная форма притяжательного местоимения или определенный артикль или указательное местоимение,

Rəyçi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,dosent Nuriyyə Rzayeva